

Siborg Manifestosu'na ve Siberfeminizme Yönelik Eleştiriler

Dilek AKICI TAYANÇ¹

Siborg Manifestosu'na ve Siberfeminizme Yönelik Eleştiriler

Criticisms of "A Cyborg Manifesto" and Cyberfeminism

Özet

Abstract

Donna Haraway, siborg kavramını feminist literatüre bir çözüm önerisi olarak kazandırmıştır. Siborg, yarı organik yarı inorganik yeni bir insan türüdür. Siborgun evreni, gerçek dünyadan çok siber dünyadır. Siborg kavramı ve siberfeminizm, sosyal ve psikolojik varoluş alanı olarak siber ortama ve varoluş araçları olarak makina ve yapay zekayla işleyen donanımlara vurgu yapmaktadır. Teknolojik gelişim, varoluşa dair fırsatlar bütünü olarak yekpare değerlendirilemeyeceğinden, siborg oluş ve siberfeminizme yönelik eleştirilerin varlığı önemlidir. Bu konudaki sayıca az olan eleştiriler, özellikle belirli noktalarda toplanmıştır. Bu çalışmada, öncelikle Donna Haraway'ın eseri *Siborg Manifestosu*'ndan (2006) yola çıkılarak, siberfeminizm teorisinin gelişimine değinilecektir. Ardından *Siborg Manifestosu*, siborg kavramı ve siberfeminizmle ilişkili eleştiriler literatürde taranarak bu eleştirilerin uzandığı ve ilişkilendirildiği bazı teorik kavramlara değinilecektir. Örneğin; transhümanizm, posthümanizm, transgender, postgender kavramlarının gelişimine, temel olarak savlarına kısaca değinilecektir. Son olarak *Siborg Manifestosu*'na, siberfeminizme ve anılan diğer kavramlara yönelik bazı eleştiriler sebepleriyle birlikte incelenmeye çalışılacaktır.

Donna Haraway introduced the concept of the cyborg to feminist literature as a solution proposal. The cyborg is a new type of human, half-organic, half-inorganic. The cyborg's universe is the cyber world rather than the real world. The concept of the cyborg and cyberfeminism emphasizes the cyber environment as a social and psychological space of existence and the equipment that operates with machines and artificial intelligence as the means of existence. The existence of critiques of cyborg being and cyberfeminism is important, as technological development cannot be considered as a whole as a set of existential opportunities. Criticisms, which are few in number, have been gathered at certain points. In this study, first of all, the development of cyberfeminism theory will be discussed based on Donna Haraway's *A Cyborg Manifesto* (2006). Then "A Cyborg Manifesto", the concept of the cyborg and, criticisms related to cyberfeminism will be scanned in the literature and, some theoretical concepts that these criticisms extend and relate to will be mentioned. For example in his article, the development of the concepts of transhumanism, posthumanism, transgender, postgender, and basically their arguments will be briefly mentioned. Finally, some criticisms of the *A Cyborg Manifesto*, cyberfeminism, and their concepts will be examined with their reasons.

Anahtar Sözcükler: Siborg, Siber, Siborg Manifestosu, Haraway, Feminizm, Siberfeminizm, Transhümanizm, Posthümanizm, Transgender, Postgender, Eleştiri.

Keywords: Cyborg, Cyber, Cyborg Manifest, Haraway, Feminism, Cyberfeminism, Transhumanism, Posthumanism, Transgender, Postgender, Criticism.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

1. Giriş

¹ Öğretim Görevlisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi, dtayanca@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0445-5187.

Donna Haraway, günümüzde hala yaşamını sürdürmekte olan, 1944 doğumlu Amerikalı feminist yazardır. Haraway, siborg kavramını feminist literatüre kazandırmıştır. Siborg, yirmibirinci yüzyıla ait bir kavramdır; bu kavram, insan ve makina birleşimi yeni bir tür olarak tanımlanabilir. İnsanın makinalarla birleşip yeni bir türe evrilebilmesi fikri, teknolojik gelişmelerin ürünü olan makinalar ve makine parçalarının kendilerine yüklenen yazılımlarla fonksiyonel olarak insan bedeni ile uyumlu hale gelmesiyle mümkün olmuştur. Bu nedenle de siborgun evreni, gerçek dünyadan çok siber dünyadır. Siborgun ait olduğu siber alem, etik kuralları ve kadın hakları gibi birçok güncel konunun yeniden tanımlanıp düzenlenmesi gereğini doğurmuştur. Siber dünyada kadın ve kadın hakları konusu ile yakından ilişkili olan siberfeminizm de yirmibirinci yüzyılın feminist tartışmaları arasında güncelliğini korumaktadır. Yirmibirinci yüzyıldaki hızlı teknolojik gelişimin ürünü siborg kavramı ve siberfeminizm, yeni sosyal ve psikolojik varoluş alanı olarak neredeyse sadece sanal ortamı vurgulamakta ve varoluş araçları olarak da makina ve yapay zeka ile işleyen donanımları ön plana çıkarmaktadır. Siborgluğun olumlanması ve hatta çözüm olarak sunulması noktasındaki artan eğilime ve siberfeminizme yönelik eleştiriler de mevcuttur. Ancak bu konudaki eleştirilerin sayısı azdır ve bu eleştiriler, sadece belirli noktalarda toplanmıştır. Bu çalışmada, öncelikle Donna Haraway'ın eseri *Siborg Manifestosu*'ndan (2006) yola çıkılarak, siberfeminizm teorisine ve siborg kavramına değinilecektir. Ardından literatürdeki *Siborg Manifestosu*, siborg kavramı ve siberfeminizmle ilişkili eleştirilere ve bu eleştirilerin ilişkilendirildiği bazı teorik kavramlara yakından bakılmaya çalışılacaktır. Örneğin; transhümanizm, posthümanizm, transgender ve post-gender gibi kavramların gelişimine, temel olarak savlarına yer verilecek, bu konulardaki bazı eleştiriler sebepleriyle birlikte incelenmeye çalışılacaktır. Transgender konusu gibi güncel feminizm tartışmaları içinde geniş yer tutan ve büyük olasılıkla gelecekteki feminist teorilerin biçimlenmesine de katkıda bulunabilecek kavramsallaştırmalar, bu eleştiriler ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. Donna Haraway ve *Siborg Manifestosu*

Donna Haraway, bilim ve teknoloji çalışmalarıyla ilişkisiz gibi görünen pek çok alanı birbirine bağlayan bir bakış açısı geliştirmiş feminist düşünürdür; onun düşüncesi sayesinde politika, biyoloji, edebiyat eleştirisi, antropoloji, feminizm, post-kolonyal çalışmalar ve sibernetik gibi alanlar ilişkilendirilerek yeni bir tartışma alanının doğumu sağlanmıştır (Handlarski, 2010: 73). Bu durumda, Haraway'ın kendisinin de birbiriyle direkt ilişkili gibi görünmeyen pek çok alanda disiplinler arası eğitim almasının etkisi vardır; Haraway, zooloji, biyoloji, felsefe ve teoloji alanlarında multidisipliner bir eğitim almıştır.

Haraway'ın düşüncesinin gelişimini anlamak için onun dönemine değin baskın olan düşünce biçimine bakılmalıdır, çünkü onun düşüncesi dönemin baskın düşüncesine karşıt tepki olarak doğmuştur denilebilir. Haraway'ın düşüncesini şekillendirmeye başladığı döneme dek insan, akli ve maddeyi temel alan yapısı ile homo economicus ve sosyal normları temel alan homo culturalis yapısı ile tanımlanmış ve hemen hemen tüm tartışmalar bu iki yapı arasında gidip gelmiştir. Bu hakim düşünsel yapı, insanın bedeni ve bedeni ile ilişkili bireysel ve top-

lumsal motivasyonları pek göz önünde bulundurmamış ve insanı cisimden soyutlanmış, bedensiz ama sosyal bir özne biçiminde değerlendirmiştir (Wacquant, 2015: 22-23). Donna Haraway de bu düşüncenin aksine kendi değerlendirme sisteminin merkezine bedeni almaktadır. Ancak bedeni merkeze alırken özellikle üzerinde durduğu nokta, bedenin sabit bir değeri olmayacağı ve değişen bir şey olduğudur; özellikle de günümüzün teknolojik ilerlemeleri ile bedenin yeniden biçimlendiğini ve giderek daha fazla sayıda yeni formlara kavuşacağını ileri sürmektedir. Ona göre bedenli özne insanın, makinalarla ve uygunsuz tüm ötekilerle yakın akraba olabilmesi uzak bir ihtimal değildir; Haraway, gördüğü bu yüksek olasılık dolayısıyla uzak olmayan bir gelecekte belirli bir insan fitratına ve hatta toplumsal cinsiyete yer vermeyen queer bir dünya oluşmasıyla ilişkili beklentisini düşüncesinin merkezine almaktadır. Haraway’ın tanımlamalarına göre distopikten ziyade ütöpik olan bu yakın gelecek dünyası, onun için çok sayıda özgürleştirici imkanlar bütünüdür birarada sunmaktadır (Haraway, 2006: 73).

Haraway’ın düşüncesinin motivasyonlarından biri de insanın tahakkümü altında bulunan diğer tüm türlerin; hayvanların, bitkilerin, inorganik varlıkların herbiri üzerinde bu insan tahakkümünün, ayrıştırıcı bir etkiye sahip olmasıdır. Bu tahakkümü sonlandıracak çözüm ise birbiriyle çok da ilişkili olmadığını ve hatta olamayacağını düşündüğümüz unsurların yeni sosyal ortaklar haline gelmesidir (Haraway, 2010a: 160).

Haraway’ın düşüncesini şekillendirdiği dönem, savaşlar nedeniyle dünyanın çalkalandığı yirminci yüzyıldır; soğuk savaş, Vietnam savaşı ve son olarak da nükleer silah bahanesi ile başlatılan Irak’ın işgali ile süren ve hiç bitmeyen kargaşalarla dünya çalkalanmaktadır. Yirminci yüzyılda doğa, insan ve dünya neredeyse çığırkan bir canavarla özdeştir; işte belki de bu nedenle onun feminist figürleri, ucubeler yani yarı insan yarı hayvan veya siborg figürlerdir. Haraway, bu figürleri kadınlar ve herkes için daha yaşanılabilir, daha iyi bir dünyaya dair ümidin temsilcileri olarak sunmaktadır (Pusar, 2010: 18).

Ona göre bedenin sınırları siborg kavramı ile aşılabılır ve böylece kadınlar için ataerkillikten kurtuluş mümkün olabilir; bu önerme bir anlamda, ataerkilliğin tahakkümüne neden olarak “kadın bedeni”ni veya kadın bedenine dair eril anlamlandırmaları göstermektedir. Bu noktada eril, “tanımlayan” ve dişil, “tanımlanan”dır; Haraway tarafından tam da bu hiyerarşik ikilikten kaynaklanan eşitsizliğin veya tahakkümün nedeni olarak “beden” gösterilmektedir.

Haraway’a göre günümüzün teknolojik ve tıbbi gelişmeleri, hiyerarşileri ve sınırları muğlaklaştırmaktadır; örneğin organ nakilleri, protezler, yapay organlar veya sanal gerçeklikle ilgili uygulamalar, canlılık- cansızlık, yapaylık-doğallık arasındaki farkları ve bedenin sınırlarını, aidiyet ve mülkiyet kavramlarını daha belirsiz ve tartışılır hale getirmektedir. Haraway’a göre artık bedenlerimiz derilerimizle sınırlanmak zorunda değildir (2006: 66) ve biyoloji de bir gerçeklikten çok politik bir söylemdir (2010a: 129). Haraway’a göre, hakim biyolojik söylem, bağışıklık sistemi retorikleriyle bir çeşit ötekileştirme uygulamasına ön ayak olmaktadır; toplumun bedenindeki bağışıklık sisteminin reddettiği ötekiler; eşcinseller, göçmenler, uyuşturucu kullananlar gibi gruplardır (2006: 36). Aynı şekilde, biyopsikiyatrinin depresyonu tanılama

sıklığı ve mutsuzluğu, hüznü çoğu kez hastalık olarak tanılaması ya da jinekolojinin menapoza ilaç tedavisi zorunlu bir hastalık olarak tanımlaması da bu söylemin sonucudur. Bu bağlamda Japonya’da hizmet işlerini yapacak robotların görüntümünün kadın bedenine benzetilerek tasarlanması (Nomura, 2017: 18), toplumsal cinsiyetin robotların dünyasına yansması olarak da görülmektedir. Görüldüğü üzere, insanın bedeninin sınırları dışına çıkabilme pratikleri, kadınlar için otomatik bir biçimde özgürlükçü ve eşitlikçi bir imkanlar bütünü olarak algılanmaktadır (Bozok, 2019: 138). Haraway’a göre bu durumun kadınların ve diğer tüm ötekilerin lehine dönüşmesi, feminizmi siborg figürü üzerinden canlandırmak ve harekete geçirmekle mümkündür.

Siborg, insan bedenine teknoloji ile geliştirilen inorganik araçların dahil edilmesiyle ortaya çıkan yarı mekanik yarı organik insan modelidir ve başlangıçta uzay çalışmaları esnasında ortaya atılmış (Giddings, 2016: 469) bir kavramdır. Haraway ise, siborgu bir uzay yolculuğu tasarımıyla çıkarıp feminist politikanın öznesine dönüştürmeye çalışmıştır (Bozok, 2019: 139). Haraway, 2006’da yazdığı *Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim Teknoloji ve Sosyalist Feminizm* adlı eserinde siborg kavramını feminizmle ilişkilendirmeye çalışmıştır. Yine 2010’da yazdığı eseri *Siborglardan Yoldaş Türler: Teknobilimde Akrabalığı Yeniden Şekillendirmek* başlıklı makalesinde, posthüman (insan ötesi) tüm figürler, yoldaş türler olarak gösterilmiştir. Böylece, insanın “ne”liği tanımlanırken, onun olmadığı şeylerden yola çıkarak, hayvanlar, bitkiler ve makinalar üzerinden tanımlama alışkanlığına karşı çıktığı düşünülmüştür (Coeckelbergh, 2017). Bozok’a göre ise (2019), siborg kavramı, günümüzün tahakküm politikalarının taşıyıcısı olduğu için aynı anda hem aydınlığa hem de karanlığa dönük bir kavramdır. İnsan emeğinin yerini robotların, organizmanın yerini biyotik olanın, insan bilisinin yerini yapay zekanın aldığı bu yeni evrende kapitalist ve beyaz ataerkilliğin yerini de tahakküm enformatiği almıştır (Haraway, 2006: 31). Bu bağlamda siborg, güncel cinsiyetçi düşünceye karşı oluşmuş bir başkaldırı gibi görülebilir; çünkü erkekleri, “bedensiz akıllar” ve kadınları, “doğayı anıştırır bedenlerdeki akılsız duygu yükleri” şeklinde konumlandırmaya itiraz etmektedir.

Haraway’ın Siborg kavramı ile birlikte gelişen siberfeminizmin kendisi de daha sonra kendisine yönelik eleştirel başka başkaldırlara bizzat zemin oluşturmuş ve siberfeminizmle ilişkili kavramlar olan posthümanizm, postfeminizm, postgender gibi kavramlar da benzer temellerde şekillenen eleştirilerin doğuşuna neden olmuştur. Bu çalışmadaki bir sonraki bölümün amacı da söz konusu eleştirileri belirli ana hatlar üzerinde toplayabilmek ve özetleyebilmek olacaktır.

3. Siberfeminizme ve Siberfeminizmle İlgili Kavramlara Getirilen Eleştiriler

Donna Haraway’ın “*Siborg Manifesto*”su siberfeminizmin kurucu metinlerindedir, Haraway siberfeminist düşüncenin “annesini” olarak kabul edilen düşünürlerindedir (Gillis, 2004:

187). Haraway'ın "toplumsal cinsiyet"e (gender) bakışı, siborg feminizm kavramının oluşumuna yol açmıştır.

Toplumsal cinsiyet terimini ilk kullananlar seksolog ve psikiyatristlerdir. Bu terim, 1970 sonrası feminist literatüre geçmiştir (Jackson, 2012: 24). Başlangıçta kadın erkek eşitsizliğinin toplumsal sebeplerden doğduğunu vurgulamak üzere kullanılan bu terim, kadınlığın ve erkekliğin nasıl olması gerektiğine dair toplumların beklentilerini ifade etmektedir. Judith Butler (2008) ise, toplumsal cinsiyet teriminin artık eleştirel yapısını kaybettiğini ve hatta terimin kendisinin bir ayrımcılığa yol açtığını ifade ederek biyolojik cinsiyetin de (sex), toplumsal cinsiyetin (gender) sonucu inşa edildiğini belirtir (Butler, 2008: 52). Butler'ın toplumsal cinsiyet eleştirisine göre toplumsal cinsiyet de bir kimliktir (Butler, 2008: 66) ve travmatik bir içselleştirmeye neden olmaktadır (Butler, Laclau ve Žizek, 2009: 160). Dolayısıyla Butler, toplumsal cinsiyet kavramını aşan bir söyleme sahip olmak gerektiğini vurgulayan ve queer teoriye gönderme yapan bir anlayışla Haraway ile ortak noktada buluşmaktadır.

3. 1. Siborg, Transhümanizm ve Posthümanizm

Haraway için "siborg", toplumsal cinsiyeti de aşan bir varoluş biçimi demektir. Fakat toplumsal cinsiyeti aşan konumda da kadınlar, sömürüye hala maruz kalmaktadır; Haraway (2006), bu sömürüye "enformatik tahakküm" demektir (s. 34). Enformatik tahakkümle birlikte dijitalleşen gözetim ve kontrol, gündelik hayatın vazgeçilemez bir parçası haline gelmiştir; öyle ki tüm sosyal ilişkiler, kadınları da kapsayacak şekilde bu ana yapı üzerinde biçimlenmektedir (Bazzichelli, 2008: 258). Kısaca denilebilir ki; kadınlar, halihazırda süregelmekte olan sömürü alanlarına ek olarak artık bir de enformatik tahakkümce de sömürülmektedir (Haraway, 2006: 34). Teknolojik gelişmeler, kadının sömürülmesini ortadan kaldıramamış, yalnızca farklılaştırmış hatta belki sömürüyü ve istismarı ince formlara bürüyerek daha az farkedilir kılmış olabilir. Bu açıdan bakılınca siberfeminizm ve siberfeminizmle ilişkili siborg kavramı, transhümanizm, posthümanizm ve postgender gibi kavramlar yeni tartışmalara, hatta eleştirilere kapı aralamıştır. Bu tartışmaların çoğunluğu kimlik, beden, bedenin sınırlılığı ve özgürlük temaları altında şekillenmektedir. Haraway ile birlikte makaleler yazan N. Katherine Hayles (1999) siborg ve posthümanizm terimlerini, transhümanizmi de içerecek biçimde bir araya getirmiştir. Aslında Batı düşünce dünyasının temelindeki düalistik yaklaşımın sorunlarına bir çeşit gönderme olan bu çıkış sonucunda Hayles, makine ve insan ikileminin çözümsüzlüğüne gönderme yaparak insanların "zaten çoktan post-insan olduk"larını belirtmiştir (Hayles, 1999:7). Ayrıca ona göre, post-insan olmak, makinelerle birleşmek insanın varoluşunu mutlak sınırlılıktan uzaklaştırır (Hayles, 1999:3). Ona göre posthümanizm, "insanı alışlagelmiş kalıplardan çıkarır" ve insanın ne olduğuna, hatta ne olabileceğine dair sıradışı düşüncelere ve olanaklara "heyecan verici" biçimde yeni kapıları aralar (1999: 285). Transhümanizm ve posthümanizm kavramlarının ikisi de biyo-teknolojik yenilikler ve robotik ile yakından ilgilidir ancak aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. *Transhümanist Manifesto*'nun (1983) yazarı Natasha Vita-More (2019: 49-61) da transhümanizmle yaşanan insan evriminin sonraki durağını posthümanizm olarak görür. Bu açıdan transhümanizme posthümanizmin öncülü olarak bakılabilir.

lirise de transhümanizm bedensel yetkinlik üzerinde odaklanırken posthümanizm daha çok bilinç yetkinliğine odaklanmaktadır. Her iki yaklaşım da postmodern düşünüş biçiminin tezahürlerini barındırır da posthümanizm, hümanizmi keskin biçimde eleştirmesiyle postmodernizme daha yakın durmaktadır (Nayar, 2014: 5-11).

3. 2. Siborgun Kimliği ve Bedeni

Postmodern dönemin ürünü olan siborg, postmodern kimlik anlayışına uyan bir biçimde kimliğin parçalı yapısını tanıyan bir yaklaşımdır, hatta kimlikten çok kimliksizliğe yakındır. Siborg feminizm açısından kimlik, bütünlüklü olması gerekmeyen çelişen parçalardan oluşan, tanımlanamaz, değişken, akışkan bir yapıdır. Bu bakış açısına göre, adlandırmak dışlamaya, ötekileştirmeye yol açtığı için “kadın” sınıflandırması da aslında yapılmaması gereken bir sınıflandırmadır (Haraway, 2006: 13-22). Ancak belirsizlik üzerine kurulu bu temel duruş bile daha sonra belirsizleşmeye başlamış, temel oluş özelliğini yitirmiştir. 2000’li yılların başlarında siberfeministler, kendi aralarında farklılaşmışlardır; siberfeminizmin birinci dalgası, kadınlarla makineler arasında yakınlık kuran sav üzerinde durmuş, toplumsal cinsiyet politikalarını desteklemiş, akışkan ve cinsiyetsiz kimliklerin gelişimi için dijital dünyayı imkânlar alanı olarak görmüştür. İkinci dalga siberfeminizmde ise artık ‘feminizm’ teriminden bile bir tanımlama ve sınırlandırma olarak rahatsızlık duyulmaya başlanmıştır (Fernandez ve Wilding, 2002).

Siberfeminizmle ilgili diğer bir eleştiri de siberfeminizmin kadın kimliklerinin farklılıklarını toplumsal açıdan dikkate almadığı şeklindedir; çünkü siberfeministler kadın kimliklerinin farklılıkları sorununun asla çözüme ulaştırılamayacağına inanmışlar ve bu yüzden bu konuyu gündeme getirmenin yarar getirmeyeceğini vurgulamışlardır.

“Beden” konusu, siberfeministlerin ayrım noktalarından bir diğeridir. Siberfeministlerin bir kısmı, interneti bedenin dışarıda bırakıldığı bir ütopya olarak görürken bir kısmı ise, sanal gerçekliğin teknolojilerinin bedenlerle teknolojiyi birleştirdiği için siborgun ortaya çıktığını düşünmektedir (Brophy, 2010: 941). Mary Eagleton da sanal alemde bedenin aşılabildiği söyleminin, kartezyen beden-akıl ikilemini yineleyen bir söylemden başka bir şey olmadığını söylemektedir. Eagleton’a göre, siber uzamda beden aşılrken aslında eril kodu olan üniter öznenin olduğu yerde kaldığı söylenebilir. Bu tip bir cinsiyetli bedensizleştirme, bazı eski ikilemleri yeniden üretmektedir; dişil-eril, makine-insan, öteki-kendi ikilemlerinin yeniden üretilmesiyle öznelik, hakikatte kültürel bir kurgu iken bu hakikat böylece göz ardı edilmektedir (akt. Wolmark, 2003: 227).

3. 3. Ütopya mı, Distopya mı?

Belirsizlik, siberfeminist düşüncenin en önemli özelliklerinden biridir; siberfeminizm, belirsizliğe dayanan yapısıyla pratikte uygulanabilir bir çözüm önerememektedir. Hatta bu nedenle siberfeminizmi açıklama çabasında olan literatür, siberfeminizme yönelik eleştirilerden oluşan literatürden çok daha sınırlı görünmektedir. Bu konudaki söz konusu eleştirilerin başlı-

calarına değinecek olursak, örneğin Alison Adam (2002)'a göre, siberfeminizm; annesi siborg feminizm ve babası siber kültür olan itaatsiz bir çocuğa benzetilebilir. Siborg, Haraway için feminist bir ikon olsa da feminist bir kavram olmaktan çok temelleri, eril yıkıcılık örnekleri olarak gösterilebilecek Terminator ve Robocop benzeri kurgularda bulunabilecek bir kavramdır (Adam, 2002: 62-158). Adam'ın siberfeminizm kavramının köklerine dair eleştirilerinde, siberfeminizmin önermelerinin ütöpic hatta distöpic olduğu yönünde bir anlam hakimdir.

Scheckler (2008) de siberfeminist hareketteki kadınları siber uzamı, özgür ve eşitlikçi bir alan olarak görmesi sebebiyle “ütöpyacı” olarak nitelendirmiştir. Scheckler, sanal alemde bedenler ve cinsiyete dair yapılan değışikliklerin de sınırları olduğunu söyler; mesela fiziksel bedenlerin temsili olarak kullanılan avatarlar için bile seçenekler yazılımlardaki kodlamalarla kısıtlıdır; çünkü avatarlar, yazılım tasarımcılarınca kendi toplumsal cinsiyet kodlarına göre tasarlanmaktadır (Scheckler, 2008: 388). Yazılım dahil, yeni teknolojilerin üretim ve tasarımında yer alan kadın sayısı da çok azdır (Sollfrank'tan aktaran Bazzichelli, 2008), dolayısıyla tıpkı gerçek dünyada olduğu gibi internette ve teknolojik yaratımda kullanılan söylem de cinsiyetlidir. Susan Herring (2000: 5) tarafından yapılan bir araştırmada, sanal alemdeki iletişim yoluyla cinsiyetin söylemdeki etkisinin ortadan kalkmadığı gösterilmiştir; internetteki iletişimlerde kadınlar, daha zayıf ve destekleyici iken erkekler, olumsuz mesajları kullanma oranı daha fazla olan kesimdir. Böylesi bir tutum ise, eril hegemonyayı ve kadınların ona bağımlılığını tekrar tekrar üretmektedir (Adam, 2002: 165). İnternette yaşanan etik problemlerin çoğu da cinsiyetlidir; Adam'a göre (2002) siber alemde sık görülen ana etik sorunlar; siber taciz, pornografi, pedofili ve bilgisayar korsanlığıdır. Bunların failleri ise çoğunlukla erkek, mağdurları ise çoğunlukla kadınlardır. Megan Smitley (2004)'e göre internet pornografisinin ağırlıklı olarak erkeklerce gerçekleştirilmesi, ataerkil hiyerarşinin sanal dünyada da varlığını sürdürmesinin kanıtıdır; bu sebeple de “siber uzam kadınları özgürleştirici bir kamusal ortamdır” tezinin doğru olmadığı görülmektedir. Carol Adams (aktaran Adam, 2002) da, sanal alemdeki pornografik öğeler dikkatlice incelendiğinde, siber uzam vasıtasıyla erkek egemenliği ve kadın sömürsünün hızlandığını ve yayıldığını ifade etmektedir (165). Siberfeminizm, kadınların dijital evrendeki varlığının kısıtlı oluşu gerçeğini de göz ardı ettiği için eleştirilmektedir (Terry ve Calvert, 1997: 5); çünkü internet kullanıcılarının büyük çoğunluğu, Batı Avrupalı ve Kuzey Amerikalı beyaz orta sınıf erkekleridir (Stevenson, 2002: 213)

3. 4. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Postgender

Son olarak, siberfeministlerin cinselleştirme eğilimi olduğu nedeniyle de eleştirildiğini söyleyebiliriz. Volkart'a (2004) göre, siberfeministlerin kullandığı “klitoris, doğrudan matrise uzanan bir hattır” benzeri sloganik ifadeler, açık biçimde cinsiyetçi olmakla beraber aynı zamanda eril dilin tekrarlanmasıyla başka bir durum da değildir. Bu gibi cümleler, siberfeminizme ait siber uzamla veya gelecekle ilgili kültürel fantezilerin, kadınları özne değil nesne olarak gören toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının üzerinde yükseldiğini ve bu yargıları yeniden ürettiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bütün bu cinselleştirme eleştirilerinin yanında transgender veya postgender tartışmaların öncülü olarak toplumsal cinsiyet tartışmalarının kitlesel hareketlere dönüştüğü durumlar da mevcuttur (Şahin, 2020: 665). Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını tamamen veya kısmen reddeden oluşumlar, bu kavramı ailenin, erkeğin ve kadının doğası için tehdit oluşturduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitliği ideolojisinin kültürel bir devrim hedeflediğini ileri sürmektedir (Kuhar ve Zobec, 2017: 34). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı yerine “toplumsal cinsiyet adaleti” (gender justice) gibi yeni ve farklı kavramsallaştırmalar geliştirme çabaları da mevcuttur. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, kadın ve erkeği birbirine eşitlemek üzere geliştirilmiştir; burada kadın ile kastedilen daha çok batılı beyaz kadındır. Bu anlayış, tek tip kadın imajına dayanmaktadır. “Adalet” kavramı ise eşitliği de içeren, hakkaniyet ve denge kavramlarına dayanan ve temelde kadının faydasına yönelik bir üst yaklaşımı barındırır (Aydın Yılmaz, 2015: 108, 114). Toplumsal cinsiyet adaleti kavramı ile toplumsal cinsiyet eşitliği kavramlarını birbirine zıt kavramlar olarak değil de birbirleriyle bağlantılı kavramlar olarak ele almak, kadınların deneyimledikleri eşitsizlikleri anlamayı kolaylaştırabilecektir (Gedik, 2015: 209). Modernitenin vurguladığı eşitlik kavramı, kadınlar arasındaki birtakım farklılıkların görmezden gelinmesine neden olmakta ve farklı kültürlerdeki kadınların maruz kaldığı adaletsizlikleri gözler önüne sermekte yetersiz kalmaktadır (Gedik, 2015: 220). Bu nedenlerle bazı akademisyen ve aktivistler toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı yerine toplumsal cinsiyet adaleti kavramını kullanmayı tercih etmektedir ve bu kavram tüm dünyada kadın hareketinin belirli kesimlerine daha çok hitap eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydın Yılmaz, 2015: 108). Hatta Türkiye’de KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği) gibi kadın sivil toplum kuruluşları tarafından bu söylem kongreler ve benzeri çalışmalarla ön plana çıkarılmaktadır (KADEM, 2022). Örneğin, KADEM’in “*yaratılıştta eşitlik, sorumlulukta adalet*” motto-su, kadın ve erkeği yaratılıştta ve özü itibarıyla eşit, birbirlerine karşı sorumluluklarında aralarında herhangi bir hiyerarşi bulunmayan farklı iki cinsiyet olarak tanımlamakta; toplumsal cinsiyet adaleti kavramı, kadın haklarına dair ilkeler bildirgesiyle ve çeşitli yayınlarla desteklenmektedir (KADEM, 2021).

Toplumsal cinsiyet kavramının tamamıyla karşısında duran hareketlerin ise başlıca hedefi, eğitimde toplumsal cinsiyet politikalarının kullanılmasını engelleyebilmektir; onlara göre toplumsal cinsiyet ideolojisi ile devlet okullarında çocuk ve gençler cinselleştirilmekte, radikal feminist ideolojinin ve eşcinselliğin propagandası yapılmaktadır. Bu bağlamda bazı anne-babalar çocuklarını kendi dini ve/veya felsefi aidiyetlerine göre büyütmeye haklarının ellerinden alındığını ifade etmektedirler (Brustier, 2015: 32; Grzebalska, 2015: 82-87). Toplumsal cinsiyet kavramı karşıtlarının bir kısmının farklı kiliselere bağlı olduğu, bir kısmının da kuvvetli inançları olmamasına rağmen anti-liberal oldukları görülmektedir; hatta sosyal devlet düzeni isteyen orta sınıf aktivistlerin ve bir kısım sekülerlerin de bu hareketler içerisinde yer aldığı görülmektedir (Correa vd., 2018; Graff ve Korolczuk, 2018: 798-799; Petö, 2016: 297).

Cinsiyetin, toplumsal cinsiyetten bağımsız bir gerçekliği olmadığı ve inşa edildiği görüşü, cinsiyetin maddi nedenlerini ve boyutunu görmezden gelen uç bir postmodernist görüş olarak eleştirilmiştir (Donovan, 2013: 386). Transgender, kişinin fiziksel cinsiyetinin zıttı olan bir cinsiyet kimliğine sahip olması ve fiziksel olarak sahip olduğu cinsiyetin aksi yönde kendi cinsiyetini tanımlamasıdır. Postgender ise kendi varlığını cinsiyetin ötesine taşımayı ve artık cinsiyetli olmamayı ifade etmektedir. Transgender kavramı ile toplumsal cinsiyet eleştirisine odaklanılırken, postgender kavramı ile herhangi bir cinsiyet kategorisini içermeyecek şekilde cinsiyet atıflarının reddine odaklanılmaktadır. Postgenderizm, teknoloji vasıtasıyla toplumsal cinsiyetin biyolojik, psikolojik ve sosyal rollerinden sıyrılarak özgürleşeceğimizi iddia etmektedir. Bu bakış açısına göre cinsiyet, gereksiz bir sınırlandırmadır; bu sınırlandırma, posthümanizmle birlikte yani nöroteknoloji, biyoteknoloji ve üreme teknolojilerinin uygulanmasıyla ortadan kaldırılabilecektir (Dvorsky ve Hughes, 2008: 6, 12).

Cinsiyet eşitliği ve cinsiyet çeşitliliğine hoşgörüyü sağlamanın ötesinde cinsiyet sonrası bir toplumu oluşturma amacı, 1970'li yıllarda radikal feministlerce ortaya atılmıştır. Daha sonra transgender hareketler postgenderist hareketlere dönüşmüştür. 1980'lerde ve 1990'larda, radikalleşen transgenderizm vasıtasıyla "genderqueer" politikalar oluşturulmuştur. Judith Butler'in *Cinsiyet Belası* adlı eserinin bu dönemdeki etkisi önemlidir. Günümüzde ise transgender hareketi, cinsiyetten bağımsız zamirlerin ve terimlerin kullanılmasını teşvik etmeye yönelik cinsiyet sonrası bir tutuma sahiptir. Yirmibirinci yüzyılın başında, beden sınırlarını aşmak için gelişmiş teknolojilerin kullanılması gerektiğini vurgulayan posthümanist ve transhümanist söylemler, toplumsal cinsiyetin aşılmasını ve postgender konusunun ele alınmasını sağlamaya başlamıştır. Aynı çevrelerce postgenderizm, "özgürlüğe doğru evrimleşme" olarak tanımlanmaktadır; gen terapileri, doku klonlama ve nanonöral arayüzler gibi genetik mühendisliği uygulamaları ile bu evrimleşmenin sağlanacağı düşünülmektedir (Dvorsky ve Hughes, 2008: 11). Hatta bu evrimleşmenin, sanal beden hissini deneyimlenmesiyle sonlanacağı ve bunun da cinsel yaşam açısından sonsuz özgürlük sunacağı iddia edilmektedir (Kurzweil, 2005). Dolayısıyla postgenderizm, feminist ataerkillik ve toplumsal cinsiyet eleştirisinin radikal bir yorumu olarak görülebilir (Dvorsky ve Hughes, 2008: 5-7). Jack Halberstam ise queer teori açısından bakarak, postgender neoliberal dünyada gençlerin otantik ve biricik oluş deneyimlerini yaşayamamasının ciddi bir sorun olduğunu söylemektedir (Halberstam, 2005:18).

Feminist hareket içinde de cinsiyet kavramı ile ilgili olarak son yıllarda önemli tartışmalar yaşanmaktadır. "Biyolojik kadın" kategorisini savunan feministler TERF (Trans-exclusionary radical feminism/Transları Dışlayıcı Radikal Feminizm) suçlamalarıyla karşılaşmaktadır, bu şekilde Queer teori dışında kalan bir feminizmin imkansızlığına vurgu yapılmaktadır (Gültekin, 2021: 168). Örneğin Deniz Kandiyoti (2012: 147) gibi bazı isimler, "cinsellik", "cinsel yönelim", "toplumsal cinsiyet kimliği" konularının cinsiyet konusuna eklenmesini stratejik olarak endişe verici bulmaktadır. Kandiyoti'ye göre Türkiye'de Amerika ve Avrupa'da üretilen egemen söylemin diliyle bir feminist mücadele yürütmek Türkiye'nin muhafazakar yapısı nedeniyle sakıncalıdır. Türkiye'de bazı feminist isimlere göre trans hareketin dominantlığı ve

trans kadınların feminist hareket içindeki seslilikleri, feminist hareket üzerinde "iktidar kurma" gayretidir. TERF'lere yönelik suçlama ve kınamalar ise çeşitli yazı ve etkinliklerin konusu olmaktadır (Gültekin, 2021: 168-170).

Durudoğan (2010) da "queer"liği bir kimlik olarak görmemekte hatta tam aksine queer oluşu, kimlik imkanlarının lağvı olarak görmektedir; bu nedenle de queer kavramı, gerçekliği sorunsallaştıran, yeniden inşa edilebilir gören posthümanizmle, siborg feminizmle ve postgender kavramıyla yakından ilişkilidir. Posthümanizm, insan merkezci yaklaşımların ayrımcılık ve şiddet üreteceğini savunmakta ve ontolojik tüm ayrımlar arasındaki sınırları ortadan kaldırmanın gerekliliğine ve olası faydalarına vurgu yapmaktadır. Posthümanist feminist Braidotti ise posthümanizmi tanımlarken onun, "organik ve inorganik, doğmuş olan ve üretilmiş olan, ontolojik kategoriler arasındaki ayrımı yerinden edici kuvvet"ine vurgu yapmaktadır (Braidotti, 2018: 110).

3. 5. Gelecek Tasavvuru

Bütün bu konuların merkezindeki gerçek ise, teknolojinin insanların yaratımlarının sonucu var olduğu gerçeğidir. Oysa zamanla ne denli teknolojik gelişme yaşansa da teknolojik gelişmelerin ataerkil hegemonyayı ters yüz edeceğine dair vaat, bir türlü gerçekleşmemektedir. Bu noktadan hareket eden ve teknolojinin olası zararlarına göndermeler yapan tekno-septikler ise, teknolojinin kontrol ve denetleme özelliklerinin, eşitsizliğe dayanan iktidar ve tahakküm ilişkilerini daha da güçlü hale getireceğini ve insanları kendi küçük yaşam alanlarına sıkıştıracağını, hatta hapsedeceğini ileri sürmektedir. Pek çok çalışma, teknoloji ve siber alanda üreten ve tasarlayanların, güç sahiplerinin erkekler olduğunu, bu alanda kadınların zaten az olan oranının giderek düştüğünü göstermektedir. Örneğin Statistics Canada'nın toplumsal cinsiyet ve bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik kayıtları (Hango, 2013) söz konusu alanlarda uzmanlaşan kadınların erkek mevkidaşlarına göre hala dezavantajlı durumda olduğunu ve bu durumun zamanla düzelmediğini ortaya koymaktadır. Üstelik Avrupa ülkeleri, başka devletleri internete erişimi engellemeleri sebebiyle kınarken, kendi ülkelerinde ve hatta başka ülkelerde kendileri de iletişimi takip ve kontrol etmektedirler (Oyieke, Dick, & Bothma, 2013). Örneğin sosyal medyada kullanıcıların paylaştıkları kişisel bilgiler, izinleri olmaksızın ticari firmalara satılmakta ve bu yolla kullanıcılar belirli pazarlama hedefleri doğrultusunda belirli akış ve reklamlara maruz kalmaktadır. Bu durum sonucunda bazı sosyal medya mecraları yargılansa ve cezalar ödese de üçüncü odaklara kişisel verilerin satışının engellenmesi tam olarak mümkün olmamıştır; hatta sosyal medya kullanıcılarının çoğu bu algı biçimlendirme çabalarından hala haberdar bile değildir (Biber, 2019).

Tartışmanın gerçek noktası ise, aslında gelişen teknolojinin, siborgların, siber alanın nasıl işleyeceğine, nasıl oluşacağına kimlerin karar vereceği konusunda düğümlenmektedir. Karar vericiler ve finansörler, kontrolün de sahibi olacaklardır; şu anda da sosyal medyanın büyük bir kısmının belli başlı şirketler tarafından yönetilmesi ve internet içeriklerinin bu şirketlerce ma-

nipüle edilmesi gerçeği, bu durumu yansıtmaktadır. Dolayısıyla teknolojinin son kullanıcıları olarak, teknolojiyi politik manada birliktelikler ve aidiyetler oluşturmak amacıyla kullansak bile teknolojiye, onu yaratanlara ve teknolojinin kullanım biçimlerine karşı eleştirel olmak zorunluluğu karşımızda durmaktadır.

Tüm eleştirel bakış açılarının karşısında duran fayda olasılıklarına bakıldığında ise siborg dünyada, nanoteknoloji, biyoteknoloji, bilgi teknolojisi ve bilişsel bilimin hızlı gelişimi ile uzun zamandır bilimkurgunun alanı olan olasılıklar, gerçeğe dönüşürken yaşlılık, hastalanma ve hatta ölüm, teknolojik ilerlemenin sona erdirmeye çalıştığı insani gerçeklerdir. Protezler ve genetik mühendisliğinin ürettiği yöntemlerle insanlar yeni biçimler alabilir, hatta bilişsel kapasitemizi yapay zekaya bağlanarak, beyin bilgisayar arayüzlerini kullanarak geliştirebiliriz. Nanorobotlar, sağlığınıza izleyip garanti altına almak; mutluluk, aşk veya diğer tüm duyguları saptamak için, duygusal eğilimlerimizi geliştirmek için damarlarımızda dolaşabilir. Transhümanizmin kurucularından ve önde gelen savunucularından olan David Pearce, bu yeni insanlık biçimine “İnsanlık +” demekte ve insanın transhümanizmle kendi cennetini dünyada tasarlayabileceğini, dünyadaki acıları ortadan kaldırmak için merhametin yeterli olmadığını bunun için yüksek teknolojinin zorunluluk olduğunu söylemektedir (akt. Thomas, 2017). Ancak, böylesi bir yaşam alanı distopik kurgulardaki gibi daha müdahaleci bir geleceği de işaret ediyor olabilir. Günlük sınırların ötesine geçmek, bir tür özgürlüğu düşündürse de bu teknolojilerin kontrolünün kimlerin elinde olacağı sorusuyla ve aynı zamanda bu siber cennette belirli bir şekilde hareket etme zorunluluğu dolayısıyla, değişimin istenirse dahi geriye dönüş imkanını sifıra indirmesiyle bir çeşit hapsolme durumu da sözkonusudur. Çünkü siber cennete uyum sağlamak yaşamak için zorunludur ve aşkınlık ne kadar aşırıysa, uyum sağlamak da o kadar zor olacaktır. Rekabetçi kalabilmek için bireyi “yükseltmeye” ikna eden sistemik güçler, büyük olasılıkla en çok jeopolitik düzeyde iş görebilecektir; çünkü şu anda da dünyada siber teknolojik ürünler, temelde teknolojik ar-ge’nin gelişmesinin en etkili transhümanist potansiyelle sahip olduğu alan olan savunma sanayiinde kullanılmaktadır. "Metabolik olarak baskın askerler" yaratmaya çalışan DARPA (askeri teknolojilerin geliştirilmesinden sorumlu Amerika Birleşik Devletleri savunma departmanı), belirli bir sosyal ve ekonomik sistemin çıkarlarının, temelde yıkıcı olan radikal ve güçlü dönüştürücü teknolojilerin gelişimini ne şekilde kontrol edebileceğine dair açık bir örnektir (Thomas, 2017). Bu açıdan bakılırsa küresel olarak rekabetçi ve birbirleriyle karşılıklı güvensizliğe dayalı ilişkileri olan ulus devletler tarafından süper zeki bir yapay zeka geliştirme telaşı da rahatlıkla bir silahlanma yarışı haline gelebilir.

Biyotetikçi Julian Savulescu, günümüzde insanlığın bir Bermuda Üçgeni nesliyle karşı karşıya olduğunu söylemektedir; ona göre ahlaki doğamız, radikal teknolojik güç ve liberal demokrasi arasında sıkışmış durumdayız. Bir transhümanist olarak Savulescu, teknolojik ilerlemeyi ayrıca durdurulamaz ve kaçınılmaz olarak nitelendirmekte ve değişmesi gerekenin liberal demokrasi ve özellikle ahlaki doğamız olduğunu iddia etmektedir (akt. Thomas, 2017). Ancak Savulescu insanlığın giderek artan küresel sorunlarla başa çıkmadaki başarısızlıklarında daha geniş kültürel, politik ve ekonomik bağlamları görmezden gelmekte ve bunun yerine

çözümün biyolojik yapımızın siber dönüşümünün içinde olduğunu iddia etmektedir. Bu çözümün yolunun da mahremiyetin maksimum korunması taahhüdünün gevşetilmesinden geçeceğini belirtmektedir. Bu açıklamalar ise Foucault'nun sürekli izlenme duygusunun disiplini aşıladığı panoptik bir toplumda yaşadığımız fikrini, geleceğin siborg dünyası için onaylamaktadır (Foucault, 2003). Ayrıca yapay zeka ve robotikteki gelişmeler, büyük olasılıkla yoğun bir otomasyon işsizliğine neden olacağından, toplumun üreten elleri olmaktan çıkan nüfus, yakın gelecekte hızla artabilir; bu nedenle de sonuç olarak geniş insan toplulukları ekonomik olarak gereksiz hale gelebilir. Bu bağlamda tarihçi Yuval Noah Harari gibi isimler, yirmibirinci yüzyıl ekonomisindeki en önemli sorunun, “tüm gereksiz, işlevsiz insanlarla ne yapmalıyız” (Harari, 2016: 331) sorusu olduğunu söylerken ürkütücü bir distopik dil kullanmaktadır. Transhümanizm ve ardından posthümanizmle birlikte tartışmaya açılan diğer bir konu da salt insan olmanın kusurlu olmak demek olduğu, sadece daha iyi insan yaratılmayacağı aynı zamanda süper insanlar yaratılacağı konusudur. Rubin'e (2014) göre burada sırf insan kalmaktan duyulan bir memnuniyetsizlik durumu söz konusudur, bu memnuniyetsizlik öyle büyüktür ki bir kişiye insan kalma ve siborg olmama hakkı tanındığında neredeyse kesin olarak siborg olmayı seçeceğine inanılmakta; sırf insan kalmayı tercih etmenin neredeyse imkansız ve sağlıksız olduğu düşünülmektedir (akt. Keiper, 2015). Buradaki gelecek tasavvuru siborg olmayı seçmenin zorunluluğu, gerekliliği ve sağlıklılığı yargısı üzerine kuruludur. Dolayısıyla bu tartışma, “özgürlük” alanında da kısık sesli de olsa yürütülmektedir.

4. Sonuç

Donna Haraway, siborg kavramı ile yakın gelecekte insanın yaşayacağı bir çeşit evrimleşme sayesinde kadınlar dahil tüm ezilen ve öteki kılınan grupların kendileri gibi var olma imkanı bulabileceklerini savunmaktadır. Ona göre böylece, tanımlama zorunluluklarından doğan ötekileştirmeler ve ikilikler ortadan kalkacak ve günümüz dünyasının sorunsalları aşılmış olacaktır. Beden, biyolojik yapı ve kimlikler Haraway'a göre daha iyi bir dünya için aşılması gereken sınırlardan ibarettir; çünkü günümüze değin ezilenlere karşı yürütülen ötekileştirme politikalarında hep birer savaş aracı olarak kullanılmışlardır. Siberfeminizmin doğuşuna katkıda bulunan Haraway'ın düşünceleri, son dönemde daha yoğun biçimde tartışılmaya başlanan postgender, transgender, posthümanizm ve transhümanizm kavramlarının da temelini besleyen fikirlerdir. Bu kavramların herbiri birbirini karşılıklı besleyen, destekleyen, ilişkili kavramlardır. Bu kavramlara dair tartışmalar yeni olmamakla birlikte giderek yoğunluğunu arttırmakta ve son zamanlarda daha görünür hale gelmektedir.

Tartışmaların ve eleştirilerin ana noktaları beden, kimlik, özgürlük ve cinselleştirme, cinsiyet konuları üzerinden belirlenmekte olup, özellikle Türkiye'de transgender konusunun çok daha canlı bir tartışma alanı olarak karşımıza çıktığını ancak transhümanizm ve posthümanizm konusunda tartışma ve eleştirilerin yok denecek kadar az olduğunu söyleyebiliriz. Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ise siberfeminizm ve siberfeminizmle ilişkili diğer kavramlar ütopyik bakış açıları, pratik yaşama dair çözüm sunamaları ve ataerkil hegemon-

yanın siber alan üzerindeki varlığını görememeleri üzerinden eleştirilmişlerdir. Eleştirilere göre, siborg yaratığa evrilmek, transhümanizm ve posthümanizm, eril tahakkümü sonlandıracak bir çare olmaktan ziyade onu daha gizil ve belirsiz yapacak ve varlığını sürdürmeye hizmet edecek bir durumdan başka olasılık taşımamaktadır. Zaten varolagelen ataerkil tahakkümün hızlı teknolojik gelişmelerle hızlıca yok oluşunu beklemek de ütopyik görünmektedir. Üstelik, transhümanizme, siborg kavramına, transgender ve postgender kavramlarına karşı tepkiler de giderek azalan tepkiler olmaktan uzaktır.

Siborg oluşu hangi güç sahiplerinin yönlendireceği, finanse edeceği konusu da ayrı bir kontrol edilme ve tahakküm konusunu doğurmaktadır. Bütün bu eleştiriler ışığında, görece yeni siberfeminizm, transhümanizm, transgender, posthümanizm ve postgender konularında gelişmeleri multidisipliner biçimde değerlendirerek yakından takip eden daha çok çalışma yapılması ve eleştirilerin de görmezden gelinmemesi yerinde ve sağlıklı olacaktır. Bilimsel ilerlemenin eleştiriler ve tezlerin, teorilerin yanlışlanabilme olasılığı üzerinden sağlanacağı gerçeğinden hareketle, bu konulara dair fikir üretme çabasında olan herkesin bir diğerini ötekileştirme tuzağına düşmeden açık fikirlilikle yol alması gerektiği görülmektedir. Uzun yıllar gündemde kalacak gibi görünen bu tartışmaların, yakın zamanda bir netliğe kavuşması zor görünmektedir.

Bu çalışmada, görece yeni kavramların geniş bir perpektif içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek değerlendirilmeye çalışılması bir kısıtlılık olarak ortaya çıkmakta ve daha derinlemesine analizler için daha özelleşmiş başlıklarla, daha ayrıntılı bir biçimde aynı konunun çalışılması gerekliliği kendisini göstermektedir. Ayrıca alanyazında, ele alınan ana başlık ve alt başlıklarla ilgili eleştirel bakış açısıyla yazılmış eser sayısının azlığı da başka bir zorluk olarak çalışmayı kısıtlamıştır. Dolayısıyla benzer çalışmaların, özellikle de derinleştirilmiş ve detaylandırılmış biçimde ortaya konması ihtiyacı mevcuttur.

Kaynaklar

- Adam, A. (2002). *The Ethical Dimension of Cyberfeminism*. (Flanagan, M ve A. Booth) Reload: Rethinking Women + Cyberculture içinde. Cambridge, MA: MIT Press, 158-174.
- Aydın Yılmaz, E. S. (2015). Kadın Hareketinde Yeni Bir İvme: Toplumsal Cinsiyet Adaleti, *Turkish Policy Quarterly*, 2 Kasım 2022 tarihinde <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/a-new-momentum-gender-justice-in-the-womens-movement-winter-2015-tr.pdf> adresinden erişildi.
- Bazzichelli, T. (2008). *Networking: The Net as Artwork*. Aarhus: Digital Aesthetics Research Center.

- Biber, A. B. (2019). *Veri İhlalleriyle Gündemden Düşmeyen Facebook'un Başlı Dertte*. 2 Kasım 2022 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/dunya/veri-ihlalleriyle-gundemden-dusmeyen-facebookun-basi-dertte-433810.html> adresinden erişildi.
- Bozok, N. (2019). Herkesle ve Kimsesiz, Türler Arasında ve Kökensiz Siborg: Donna Haraway'in Düşüncesinde Feminist Bir Beden Politikasının İmkânları. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 9, 128-148.
- Braidotti, R. (2018). *İnsan Sonrası*. İstanbul: Kolektif Yayınları.
- Brophy, J., E. (2010). Developing a Corporeal Cyberfeminism: Beyond Cyberutopia. *New Media & Society*, 12, 6, 929-945.
- Brustier, G. (2015). *France*. E. Kováts ve M. Poim (Ed.), Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe içinde, 19-39. Budapest: Foundation for European Progressive Studies ve Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. B. Ertürk (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J., Laclau, E., Zizek, S. (2009). *Olumsuzluk, Hegemonya ve Evrensellik*. Ahmet Fethi (Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Coeckelbergh, M. (2017). *New Romantic Cyborgs: Romanticism, Information Technology, and the End of the Machine*. Cambridge: The MIT Press.
- Correa, S. ve diğerleri (2018). The Globalisation of anti-gender campaigns. *International Politics and Society*. 2 Kasım 2022 tarihinde <https://www.ips-journal.eu/topics/human-rights/article/show/the-globalisation-of-anti-gender-campaigns-2761/> adresinden erişildi.
- Donovan, Josephine (2013) *Feminist Teori*, Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durudoğan, H. (2010). *İkinci Dalga Fransız Feminizmine Kısa Bir Bakış* (Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar içinde, der.: Hülya Durudoğan, Fatoş Gökşen, Bertil Emrah Oder, Deniz Yükseker), İstanbul:Koç Üniversitesi Yayınları.
- Dvorsky, G. R., Hughes, J. J. (2008). Postgenderism: Beyond The Gender Binary.*Institute for Ethics and Emerging Technologies*, 3. 5 Aralık tarihinde https://www.academia.edu/7553496/Postgenderism_Beyond_the_Gender_Binary adresinden erişildi.

- Fernandez, M. ve Wilding, F. (2002). *Situating Cyberfeminisms*. Fernandez, M., F. Wilding ve M. W. Wright (Ed.) *Domain Errors!: Cyberfeminist Practices* içinde. Brooklyn, N.Y.: Autonomedia, 17-28.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gedik, E. (2015). Toplumsal Cinsiyeti Ana Akıllaştırmanın Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi ve Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kavramı / Cinsiyet Anaakımının Türkiye’de Kadın Hareketi ve Cinsiyet Adaleti Kavramı Üzerindeki Etkisi . *Akademik Hassasiyetler*. 2, 4 , 209-228.
- Giddings, S. (2016). *Cyborg*. İçinde, K. Jensen ve R. Craig (Der.). *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy Volume I*. 469-473. Oxford: Blackwell Publishing.
- Gillis, S. (2004). *Neither Cyborg Nor Goddess:The(Im)Possibilities of Cyberfeminism*. Gillis, S.,G. Howie ve R. Munford (Ed.) *Third Wave Feminism: A Critical Exploration* içinde. Basingstoke ve N.York:Palgrave MacMillan, 185-196.
- Graff, A. ve Korolczuk, E. (2018). Gender as ‘ebola from Brussels’: The anti-colonial frame and the rise of illiberal populism. *Signs Journal of Women in Culture and Society*. 43, 4, 797-821.
- Grzebalska, W. (2015). *Poland*. E. Kováts ve M. Poim (Ed.), *Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe* içinde. 83-103. Budapest: Foundation for European Progressive Studies ve Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Gültekin, M. (2021). Feminizmin Queer Sınırı: Kadın Yoksa Feminizm Var mı? *Tezkire Dergisi*, 29, 74, 159-175.
- Handlarski, D. (2010). Pro-Creation – Haraway’s “Regeneration” and the Postcolonial Cyborg Body. *Women’s Studies*, 39, 2, 73-99.
- Hango, D. (2013, Aralık). *Gender differences in science, technology, engineering, mathematics and computer science (STEM) programs at university*. Insights on Canadian Society, Statistics Canada, Catalogue no. 75-006-X. <http://www.statcan.gc.ca/pub/75-006-x/2013001/article/11874-eng.pdf>
- Halberstam, J. (2005). *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York; London: New York University Press.
- Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus Yarının Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Kolektif Yayınları.
- Haraway, D. (2006). *Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim, Teknoloji ve Sosyalist Feminizm*. Osman Akinhay (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Haraway, D. (2010a). *Ucubelerin Vaatleri: Uygunsuz/laşmış Ötekiler İçin Bir Yenilenme Politikası*. İçinde, G. Pular (Der ve Çev.). Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar. 120-195. İstanbul: Metis Yayınları.
- Haraway, D. (2010b). *Siborglardan Yoldaş Türlerle: Teknobilimde Akrabalığı Yeniden Şekillendirmek*. İçinde, G. Pular (Der ve Çev.). Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar. 225-256. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hayles, N., K. (1999). *How Became Posthuman*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Herring, S. C. (2000). Gender differences in CMC: Findings and implications. *Computer Professionals for Social Responsibility Journal*, 18, 1. 5 Aralık 2022 tarihinde <http://cpsr.org/issues/womenintech/herring/> adresinden erişildi.
- Jackson, S. (2012). *Cinselliği Kuramlaştırmak*. Selen Serezli (Çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- KADEM. (2021). *Kadın Haklarına Dair İlkeler Bildirgesi*. 5 Aralık 2022 tarihinde <https://kadem.org.tr/kadin-haklarina-dair-ilkeler-bildirgesi/> adresinden erişildi.
- KADEM. (2022). 8. *Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi*. KADEM web sitesinden 2 Kasım 2022 tarihinde <https://kadem.org.tr/8-toplumsal-cinsiyet-adaleti-kongresinin-bu-yilki-konusu-kadin-ve-mekan/> adresinden erişildi.
- Kandiyoti, D. (2012). *Bir An Durup Düşünmek: Dayatılan Kimlikler ve Temsilin Bedelleri Deniz Kandiyoti ile Röportaj* (Cinsellik Muamması Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet, içinde, editör: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice), İstanbul, Metis Yay.
- Keiper, A. (9 Ocak 2015). *Transhumanism, Freedom and Coercion*. 2 Kasım 2022 tarihinde <https://www.thenewatlantis.com/futurisms/transhumanism-freedom-and-coercion> adresinden erişildi.
- Kuhar, R. ve Zobec, A. (2017). The anti-gender movement in Europe and the educational process in public schools. *CEPS Journal*, 7, 2, 29-46.
- Kurzweil, Ray. (2005). *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*. New York: Viking
- Nayar, P. (2014). *Posthumanism*. UK: Polity Press.
- Nomura, T. (2017). Robots and Gender. *Gender and the Genome*, 1,1, 18-26
- Oyieke, L. I., Dick, A. L., ve Bothma, T. (2013). Social media access and participation in established democracies and authoritarian states. *Innovation*, 47, 121-144.

- Petö, A. (2016). How are anti-gender movements changing gender studies as a profession?. *Religion & Gender*, 6, 2, 297-299.
- Pusar, G. (2010). *Sunuş*. İçinde, G. Pusar (Der ve Çev.). Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar. 7-42. İstanbul: Metis Yayınları.
- Rubin, C. T. (2014). *Eclipse of Man: Human Extinction and the Meaning of Progress*. Encounter Books.
- Scheckler, R. K. (2008). "Cyberfeminism" Rosser, Sue V. (Ed.) Women, Science, and Myth içinde. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Smitley, M. (2004). Women and the Internet: Reflections on Cyberfeminism and a Virtual Public Sphere. *Women's Studies*. University Of London.
- Stevenson, N. (2002). *Understanding Media Cultures: Social Theory and Mass Communication* (2. Baskı). Londra: Sage Publications.
- Şahin, M. (2020). Dünyada Toplumsal Cinsiyet Karşıtı (Anti-Gender) Hareketler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 3, 654-670.
- Terry, J. ve Calvert, M. (1997). "Introduction: Machines/Lives". Terry, J. Ve M. Calvert (Ed.). Processed Lives: Gender and Technology in Everyday Life içinde. New York: Routledge.
- Thomas, A. (31 Temmuz 2017). *Super-intelligence and eternal life: transhumanism's faithful follow it blindly into a future for the elite*. 2 Kasım 2022 tarihinde <https://theconversation.com/super-intelligence-and-eternal-life-transhumanisms-faithful-follow-it-blindly-into-a-future-for-the-elite-78538> adresinden erişildi.
- Vita-More, N. (2019). *History of Transhumanism. The Transhumanism Handbook* . Newton Lee (Ed.) Switzerland: Springer.
- Volkart, Y. (2004). "Technics of Cyberfeminism: Strategic Sexualisations. Between Method and Fantasy". 2 Kasım 2022 tarihinde <https://vnsmatrix.net/publications/the-cyberfeminist-fantasy-of-the-pleasure-of-the-cyborg> adresinden erişildi.
- Wacquant, L. (2015). Kanlı Canlı Bir Sosyoloji İçin. N. Ökten (çev.). *Cogito*, Felsefede Hayvan Sorusu, 80, 21-36.
- Wolmark, J. (2003). Eagleton, M. (Ed.). *A Concise Companion to Feminist Theory Concise Companions to Literature and Culture*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 215-235.

Extended Summary

Donna Haraway is a feminist thinker who has developed a perspective that connects many fields that seem unrelated to science and technology studies; thus, a new field of discussion was born by associating fields such as politics, biology, literary criticism, anthropology, feminism, post-colonial studies, and cy-

bernetics (Handlarski, 2010: 73). The period in which Haraway shaped her thinking was the twentieth century when wars shook the world; the world is in turmoil with the cold war, the Vietnam war, and finally with the occupation of Iraq, which started with the pretext of nuclear weapons, and the ongoing and never-ending turmoil. In the twentieth century, nature, man, and the world are almost identical with a roaring beast; maybe that is why her feminist figures are freaks, half-human half-animal or cyborg figures. Haraway presents these figures as representatives of hope for a more livable and better world for women and anyone (Pusar, 2010: 18).

According to her, the limits of the body can be overcome with the concept of the cyborg, and thus liberation from patriarchy can be possible for women; in a sense, this proposition shows the “female body” or masculine interpretations of the female body by causing the dominance of patriarchy. At this point, the masculine is the “defining”, and the feminine is the “identified”; the “body” is shown by Haraway as the cause of the inequality or domination arising from this hierarchical duality.

The cyborg is a semi-mechanical, semi-organic human model that emerged with the incorporation of inorganic tools developed into the human body and is a concept that was originally put forward during space studies (Giddings, 2016: 469). Haraway, on the other hand, tried to transform the cyborg from a space travel design into the subject of feminist politics (Bozok, 2019: 139). In her 2006 study, *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*, Haraway tried to relate the concept of the cyborg to feminism. Again, in her 2010 article titled *From Cyborgs to Companion Species: Reshaping Kinship in Technoscience*, all posthuman figures are shown as companion species. Thus, while defining the “what” of human, it is thought that she opposes the habit of defining it through animals, plants, and machines based on what human is not (Coeckelbergh, 2017). According to Bozok (2019), the concept of the cyborg is a concept that is both light and dark at the same time, as it is the carrier of today's policies of domination. başlıklı makalesinde, posthüman (insan ötesi) tüm figürler, yoldaş türler olarak gösterilmiştir.

Donna Haraway's *A Cyborg Manifesto* is one of the founding texts of cyberfeminism. Haraway is one of the thinkers considered the “mother” of cyberfeminist thought (Gillis, 2004: 187). Haraway's view of “gender” has led to the formation of the concept of cyborg feminism. For Haraway, “cyborg” means a form of existence that transcends gender. However, women are still exposed to exploitation in the trans-gender position; Haraway (2006) calls this exploitation “informatics domination” (p. 34). With the domination of informatics, digitalized surveillance and control have become an indispensable part of daily life; such that all social relations are shaped by this main structure, including women (Bazzichelli, 2008: 258). In short, it can be said that women are now also exploited by informatics domination in addition to the ongoing exploitation areas (Haraway, 2006: 34). Technological developments might not have eliminated the exploitation of women. They might only differentiate them and perhaps even made the exploitation and abuse less noticeable by taking subtle forms. From this point of view, concepts such as cyberfeminism and the concept of the cyborg associated with cyberfeminism, transhumanism, and postgender have opened the door to new discussions and even criticisms. The majority of these discussions are shaped under the themes of identity, body, and freedom.

The cyborg, which is the product of the postmodern period, is an approach that recognizes the fragmented structure of identity in a way that fits the postmodern understanding of identity and is even closer to anonymity than identity. For cyborg feminism, identity is an indefinable, changeable and fluid const-

ruct made up of conflicting parts that need not be integral. According to this point of view, since naming leads to exclusion and marginalization, the classification of “woman” is a classification that should not be made (Haraway, 2006: 13-22). However, even this basic stance based on uncertainty started to become uncertain later on and lost its basic character of being.

Scheckler (2008) also described women in the cyberfeminist movement as “utopian” because they see cyberspace as a free and egalitarian space. Scheckler said that changes made in the virtual world about bodies and gender also have limits.

Another criticism of cyberfeminism is that cyberfeminism does not take into account the differences in women's identities socially; because cyberfeminists believed that the problem of differences in women's identities could never be solved and they emphasized that it would not be beneficial to raise this issue.

Finally, we can say that cyberfeminists have also been criticized for their sexualizing tendency. According to Volkart (2004), the slogans used by cyberfeminists, such as, “the clitoris is a line that extends directly to the matrix” are clearly sexist, but at the same time, they are no more than a repetition of masculine language.

In European countries and the United States, cyberfeminism and other concepts related to cyberfeminism have been criticized for their utopian perspectives, inability to offer solutions for practical life, and inability to see the existence of patriarchal hegemony in cyberspace. According to the critics, evolving into a cyborg creature or transhumanism has no other possibility than a remedy to end masculine domination, but a situation that will make it more latent and uncertain and serve to survive. It seems utopian to expect the patriarchal domination, which still exists, to disappear with rapid technological developments. Moreover, the opposite reactions to transhumanism, the concept of the cyborg, and the concept of transgender are far from being less and less.

The issue of which power holders will direct and finance the cyborg formation raises a separate issue of control and domination.